

Van God Los Pieter Kuijpers 2003

André Nuchelmans

De loden last van het Gouden Kalf

Het belang van filmprijzen voor regisseur en acteur

Toen Rijk de Gooyer in 1992 een Gouden Kalf ontving voor de beste mannelijke hoofdrol in de film **Hoogste tijd**, gooide hij het beeld na de uitreiking uit de taxi. Is dit illustratief voor de manier waarop acteurs in Nederland tegen filmprijzen aankijken? Welke nationale en internationale prijzen zijn er voor een Nederlandse film te winnen? En wat zijn de gevolgen voor een film, acteur/actrice, scenarioschrijver of regisseur die een prijs heeft gewonnen?

Sinds 1981 worden ter afsluiting van het Nederlands Film Festival de Gouden Kalveren uitgereikt. Aanvankelijk gebeurde dit in vijf categorieën, bij de laatste editie gingen er zestien winnaars met een Gouden Kalf naar huis. Het Gouden Kalf is zonder meer de meest bekende filmprijs in Nederland. Maar er is meer te winnen voor de Nederlandse filmwereld.

Volgens de laatste telling in 2002 waren er in Nederland 44 prijzen voor de filmsector (Orsouw 2002). Controle van de gegevens brengt aan het licht dat er daar in 2004 nog 35 van over zijn en dat er minstens drie zijn bijgekomen. De vier grotere filmfestivals die Nederland kent – Film by the sea, International film festival Rotterdam (IFFR), het International documentary festival Amsterdam (IDFA) en het Nederlands filmfestival (NFF) – zijn verantwoordelijk voor het merendeel van de beschikbare prijzen. Alleen op het NFF zijn de prijzen voorbehouden aan de Nederlandse filmsector (regisseurs, acteur, actrices, scenarioschrijvers et cetera¹).

Van de 38 prijzen die Nederland nu kent, zijn er achttien voorbehouden aan de Nederlandse filmwereld. Voor de overige twintig prijzen moet de Nederlandse cinema de strijd aanbinden met buitenlandse films, regisseurs, acteurs et cetera. De praktijk leert dat Nederlandse films nauwelijks een kans op deze internationale Nederlandse prijzen maken. De tijdens het IFFR uit te reiken Netpac Award is zelfs uitsluitend bedoeld voor op het festival vertoonde Aziatische films². De naam en faam van de nationale prijzen in de filmwereld reikt in de praktijk nauwelijks over de landsgrenzen heen. Het feit dat de Belgische evenknie van het Gouden Kalf, de Joseph Plateau, in Nederland nagenoeg onbekend is, is wat dat betreft veelzeggend.

Buitenlandse concurrentie Een inventarisatie van de inhoud van de Nederlandse filmprijzen leert dat 21 van de in Nederland uit te reiken filmprijzen uit een

geldbedrag bestaan, dertien uit een beeld (bijvoorbeeld het Gouden Kalf) en vier zijn in natura. In het laatste geval is de prijs meestal bedoeld voor een scenario en krijgt de winnaar de mogelijkheid zijn scenario te verfilmen. Een andere mogelijkheid is dat een buitenlandse film na het winnen van de prijs in Nederland wordt vertoond.

Van de geldprijzen bedragen er veertien vijfduizend euro of minder. De grootste prijs is de Stimuleringsfondsprijs documentaire. Deze bedraagt 125.000 euro, maar het geld moet wel besteed worden aan de verwezenlijking van het winnende project. Vervolgens is er de Bert Haanstra Award à 45.000 euro voor het oeuvre van een Nederlands filmmaker. Er zijn, zeker in verhouding tot bijvoorbeeld literaire prijzen, weinig Nederlandse filmprijzen die uit een aanzienlijk bedrag bestaan (meer dan 25.000 euro). En, wat bij de nationale literaire prijzen haast ondenkbaar is: de Nederlandse regisseurs, acteurs, actrices en scenarioschrijvers moeten bovendien voor een aantal prijzen de concurrentie aan met buitenlandse collega's. Zo is het voor Nederlandse begrippen haast ondoenlijk om een Nederlands equivalent te vinden voor de winnaar van de Lifetime achievement award 2003 bij **Film by the sea**, Ettore Scola. De organisatoren zijn allang blij dat hij de prijs in eigen persoon op komt halen.

De balorige reactie van Rijk de Gooyer komt hiermee al in een ander daglicht te staan. Hij had immers al bij de tweede uitreiking van het Gouden Kalf voor de beste acteur in 1982 de prijs voor zijn oeuvre gekregen.³ Een van de redenen die de pers naar voren bracht als verklaring voor het weggooien van het Kalf was dat hij liever de lucratieve Grolsch filmprijs (die momenteel 25.000 euro bedraagt) ontvangen had.⁴

Het lijkt dan ook gerechtvaardigd te stellen dat de Nederlandse filmprijzen die uitsluitend voor de Nederlandse filmsector bedoeld zijn vooral het eren van een oeuvre van oudgedienden of het stimuleren van nieuwe talenten tot doel hebben. Een rondgang langs de verschillende Gouden Kalveren die jaarlijks in diverse categorieën worden uitgereikt, bevestigt deze stelling. In de eerste jaren waren het vooral de acteurs, regisseurs en dergelijke die hun sporen al verdiend hadden, die een Gouden Kalf kregen. De laatste jaren zijn het vooral beginnende nationale filmsterren die met een Gouden Kalf huiswaarts keren. Door de toekenningen van de afgelopen jaren aan met name succesvolle films voor het grote publiek is er verder sprake van een devaluatie van het Gouden Kalf binnen de filmsector zelf. Een beetje kunstminnend filmregisseur zit niet op een Gouden Kalf te wachten. Verder hebben alle acteurs van enig allooi binnen de landsgrenzen deze prijs al wel op hun schoorsteenmantel staan. Om taferelen als die met Rijk de Gooyer te voorkomen, is het dan ook verstandiger een beginnend acteur te verblijden met een Gouden Kalf.

Het topje van de (pr)ijfsberg Gelukkig voor de Nederlandse filmsector liggen er ook kansen voor het winnen van prijzen in het buitenland. Vanwege het internationale deelnemersveld is de concurrentie hier groter. Behalve de grootte van de prijs (in uitstraling of omvang van de geldbuidel) is het belangrijkste verschil met de nationale prijzen dat deze prijzen zowel over als binnen de eigen landsgrenzen aandacht krijgen van de pers. Wanneer een regisseur of acteur een internationale prijs wint, zou hij in principe gemakkelijker buiten de nationale landsgrenzen aan het werk moeten kunnen.

De laatste jaren zijn het vooral beginnende nationale filmsterren die met een Gouden Kalf huiswaarts keren

Ook bij deze prijzen geldt dat ze meestal verbonden zijn aan festivals. Zo zijn de Internationale Filmfestspiele Berlin bekend door de Gouden en Zilveren Beren en Der blaue Engel en kent het Festival international du film Cannes de Gouden Palm. Op het Festival te Locarno worden Gouden, Zilveren en Bronzen Luipaarden uitgereikt. De Gouden Leeuw is verbonden aan het Mostra Internazionale d'Arte Cinematografica in Venetië. En natuurlijk zijn er de European Film Awards, voorheen bekend onder de naam Felix. Al deze prijzen vallen echter wat de aandacht van de media betreft in het niet bij de Academy Awards oftewel de Oscars. Het is dan ook niet verwonderlijk dat binnen de filmsector zelf de Oscar het meeste prestige lijkt te hebben.

Bovenstaande filmfestivals zijn slechts het topje van de (pr)ijfsberg. In 1997 werden 302 Nederlandse films op 128 internationale festivals gepresenteerd. Daarvan werden er 28 in totaal 56 keer bekroond (Bueren 1998b, 24-25). Het is onmogelijk het voor alle festivalprijzen na te gaan, maar de hierboven genoemde grote festivalprijzen bestaan allemaal uit een beeldje of ander object. Het belangrijkste effect van de prijs lijkt dan ook een vergroting van de naamsbekendheid van de winnaar en in het geval van een film de mogelijkheid om de film in het buitenland te distribueren. Die laatste mogelijkheid brengt extra geld binnen voor de film. Wanneer de prijs wordt toegekend aan een acteur, regisseur of scenarioschrijver kan deze in het vervolg van zijn carrière de vruchten van de toekenning plukken. De uitstraling van de prijs is logischerwijs direct afhankelijk van de bekendheid van het festival.

Drie Oscars Wat is er bijvoorbeeld van de Nederlandse Oscarwinnaars in de categorie beste, niet-Engels gesproken film geworden?⁵ Drie Nederlandse films wisten een Oscar in deze categorie binnen te slepen: **De Aanslag** van Fons Rademakers (1986), **Antonia** van Marleen Gorris (1995) en **Karakter** van Mike van Diem (1997). Van Fons Rademakers is na zijn Oscar weinig meer vernomen. Hij had natuurlijk al een aanmerkelijke staat van dienst in Nederland en ook internationaal. **Dorp aan de rivier** was al eerder genomineerd voor een Oscar in dezelfde categorie. Rademakers woont momenteel aan de Zuid-Franse kust en geniet daar van zijn oude dag. Hij heeft zich zo goed als teruggetrokken uit de filmwereld. De andere twee Oscarwinnaars in de categorie niet-Engels gesproken films hadden nog niet zo'n staat van dienst als Fons Rademakers. Bracht de Oscar hen dan wel de internationale doorbraak?

Marleen Gorris vertrok na haar Oscar naar de Verenigde Staten. Als Oscarwinnaar heb je de keuze uit een groot aantal agenten. Na haar keuze gemaakt te hebben, organiseerde haar nieuwe agent talloze bijeenkomsten op indrukwekkende Hollywood-locaties. Ze kon aan diverse projecten meedoen. Probleem was echter telkens dat de producenten de voorwaarden stellen. Er is veel geld mee gemoeid en de studio's willen geen enkel risico lopen. Het scenario ligt vast, evenals de hoofdrolspelers. In haar geval waren de hoofdrolspelers in de geplande periode niet beschikbaar en werd het hele project afgeblazen. Ook twee andere projecten vonden uiteindelijk geen doorgang. Niet lang daarna kreeg Gorris een aanbod uit Groot-Brittannië om een bewerking van **Mrs. Dalloway** te verfilmen. Daarna heeft ze nog een film in Engeland gemaakt. Vervolgens is de Amerikaanse film er ook nog gekomen, maar daar is Gorris zelf minder tevreden over dan over haar Engelse films.

Het belangrijkste effect van de Oscar lijkt een vergroting van de naamsbekendheid van de winnaar en in het geval van een film de mogelijkheid om de film in het buitenland te distribueren

'Tijdens de montage ontstond de ellende. Ik had in Nederland toch altijd mijn eigen films kunnen maken en was ook in Engeland niet anders gewend dan dat je in goed overleg met je producent jouw film oplevert. Dat was nu allerm minst het geval. Mijn editor werd ontslagen, er kwam een nieuwe editor en ik zag de film in de handen van de producent langzaam maar zeker verworden tot een slap aftreksel van wat ik ooit gemaakt had.'⁶ Zonder de oscar had ze deze film echter niet kunnen maken en ook de Engelse films dankt zij aan de oscar voor **Antonia**.

Mike van Diem vertrok na zijn oscar eveneens vol goede moed naar de Verenigde Staten. Hij zou een film gaan maken met Robert Redford en Brad Pitt. Toen die film in 2001 in de Verenigde Staten als **Spyboy** uitkwam, was de naam Mike van Diem op de aftiteling niet terug te vinden. Tony Scott bleek de uiteindelijke regisseur. Van Diem kon zich niet in omvang en toon van het project vinden en had zich teruggetrokken. Een nieuwe film werd aangekondigd, maar ook die laat vooralsnog op zich wachten. Inmiddels is Van Diem weer terug in Nederland en maakt hij reclamespots (Scheers 2004). De oscar voor **Karakter** gaf hem de mogelijkheid het in de Verenigde Staten te proberen, maar bood geen garantie voor succes.

Elders in dit nummer geeft ook Paul Verhoeven aan dat de manier van werken in Amerika geheel anders is dan in Europa. Zoals Marleen Gorris en Mike van Diem kunnen beamen, heeft de regisseur in de VS veel minder in de melk te brokkelen dan in Nederland en andere Europese landen. Vooralsnog lijkt alleen Marleen Gorris de vruchten van haar oscar te plukken.

Stevige lobby Behalve voor de regisseurs van de oscarwinnende films, lijken ook de producenten geen buidels met geld over te houden aan het binnenhalen van het felbegeerde beeld. Productiebedrijf Bergen ging niet lang na de oscar voor **Antonia** ter ziele.⁷ Inmiddels zijn ook First Floor Features en First Floor Films van Laurens Geels, producent van **Karakter**, failliet verklaard.⁸ Een direct verband met de gewonnen oscars is hier niet te achterhalen. Feit is echter wel dat de producenten weinig terug hebben gekregen voor hun investeringen in de promotie van de films onder de Academy-leden.

Zo heeft Bergen samen met de Amerikaanse distributeur van **Antonia** ongeveer 150.000 euro geïnvesteerd in publiciteitsactiviteiten. De film kwam twee weken voor de bekendmaking van de nominaties in een aantal grote Amerikaanse steden, waaronder Los Angeles, uit. Bij de leden van de commissie die de winnaar in de categorie niet-Engelstalige film bepaalden, werd stevig gelobbyd om de film te gaan bekijken. Eenzelfde offensief ging vooraf aan de oscar voor **Karakter**. Daarbij heeft Holland Film een aanmerkelijke rol gespeeld. Holland Film wordt gefinancierd door het ministerie van OC&W en promoot Nederlandse films in het buitenland en dan met name op de festivals. Holland Film neemt daarbij de rol van de producenten over. Die zijn hiervoor eigenlijk te klein en richten zich te weinig op het buitenland.

Claudia Landsberger, directeur van Holland Film, ziet de prijzen die Nederlandse films in het buitenland winnen als een promotie van de Nederlandse filmindustrie. Het opent nieuwe markten, en distributie in het buitenland is een goede opsteker voor de toch niet echt grote nationale markt. In die zin biedt het buitenland mogelijkheden om extra geld binnen te halen met een film. In de visie van Landsberger hoeven hier niet per se oscars voor gewonnen te worden, maar een aantal nomina-

ties in aaneensluitende jaren is al een aardige reclame voor de Nederlandse film (Bueren 1998b).

Leuke contacten Toch blijkt uit de cijfers dat het winnen van een oscar geen grote geldstromen naar Nederland op gang brengt. Het gaat al met al om een uitbreiding van het aantal kopieën voor een beperkte periode. Meestal draaien de winnaars in de categorie niet-Engelstalige films slechts een paar weken na de oscaruitreiking in de grote steden in de Verenigde Staten. Ook buiten de Verenigde Staten komen ze in de roulatie, maar financieel gewin van enig belang is er niet mee te halen.

Natuurlijk komen nominaties en het winnen van oscars de naamsbekendheid van de Nederlandse film(industrie) ten goede, maar bij het financiële belang van de prijzen kun je toch een groot vraagteken plaatsen. Dat je een oscar gewonnen hebt, betekent zeker niet dat de geldschietters staan te wachten om in je volgende film te investeren. Zo is het huidige project van Marleen Gorris stilgelegd omdat in Engeland de belastingvoordeelmaatregel, vergelijkbaar met de Nederlandse cv-regeling, is stopgezet. Zoals Hans Weers, voormalig medewerker bij Bergen en momenteel werkzaam bij Egmond Producties, het formuleerde: 'Internationaal gezien was het zeer prettig (en nog steeds) om een oscar te hebben'.

Marleen Gorris sluit zich hierbij aan. Haar oscar heeft haar, naast de al genoemde Engelse en Amerikaanse films, 'veel internationale erkenning en erg veel leuke contacten opgeleverd'. **Antonia** is aan nagenoeg alle landen waar bioscopen zijn verkocht. Een oscar zorgt er in ieder geval voor dat je geen onbekende meer bent in het buitenland. Om in Amerika aan de slag te komen, moet je echter je Europese verworvenheden als regisseur opzij zetten, en daar zijn maar weinig Europese regisseurs toe bereid. Vooralsnog is het meeste profijt van de Academy Award voor een Nederlandse winnaar in Europa te halen.

André Nuchelmans is redacteur van Boekman en stafmedewerker bij de Boekmanstichting.

- 1 Bij de laatste uitreiking van de Gouden Kalveren bij het Nederlands Filmfestival 2003 kende de jury in zestien categorieën een Gouden Kalf toe. Zie hiervoor www.filmfestival.nl. Hier zijn ook alle winnaars van een Gouden Kalf sinds de oprichting van het Nederlands Filmfestival te vinden.
- 2 De Netpac Award wordt op verschillende internationale filmfestivals uitgereikt namens de Network for the Promotion of Asian Cinema.
- 3 Het eerste Gouden Kalf voor de beste acteur ging in 1981 naar Rutger Hauer, eveneens voor zijn oeuvre. Kennelijk beoordeelde de jury de mannelijke acteurs op andere criteria dan hun vrouwelijke collega's. De eerste twee

winnarens waren respectievelijk Marja Kok en Carolien van de Berg. De twee daaropvolgende jaren kregen Monique van de Ven en Renée Soutendijk een Gouden Kalf voor hun oeuvre en bovendien voor een film die dat jaar verschenen was (respectievelijk **De schorpioen** en **De ijssalon**).

- 4 Rijk de Gooyer smeedt het Gouden Kalf uit de taxi in de televisieserie 'De taxi'. Zijn vriend Maarten Spanjer zat achter het stuur en heeft hem aardig bewerkt om de prijs uit het raam te smijten.
- 5 Daarnaast hebben Nederlandse films oscars gewonnen in de categorie korte documentaire (Bert Haanstra met **Glas**, 1959 en Charles Hugenot van der Linden

met **Deze kleine wereld**, 1972), in de categorie korte animatiefilm (Cilia van Dijk voor **Anna en Bella**, 1985 en Michael Dudok voor **Father and daughter** in 2000)

- 6 De citaten zijn evenals het verhaal van Marleen Gorris afkomstig uit een door haar geschreven reactie op de vraag van de auteur wat de oscar voor haar carrière betekend heeft.
- 7 De reden voor het faillissement waren drie musicals die alledrie op rij flopten.
- 8 In NRC Handelsblad van 16 april 2004 en HP/De Tijd van 23 januari 2004 poogt men te achterhalen wat de oorzaken van het faillissement zijn. Vooralsnog wijst alles erop dat met de gelden uit cv-contracties oude schulden zijn afgelost.

Om in Amerika aan de slag te komen, moet je je Europese verworvenheden als regisseur opzij zetten, en daar zijn maar weinig Europese regisseurs toe bereid